

Japán miniatűr faragványok (netsuke, inró)

Wenger Tibor dr.

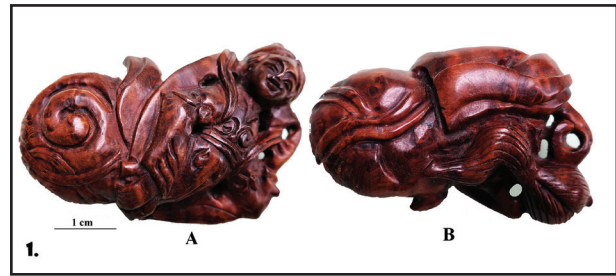
A 90-es évektől kezdődően többször sikerült Japánba látogatnom, részben tudományos konferenciákra, részben kollaborációs munkákra. Az egyik ilyen alkalommal Osakában, egy ruházati kellékeket árusító bolt kirakatában feltűnt három kis faragvány (gombok, övek, övtartozékok stb. társaságában). Megnéztem ezeket, és a szokásos japán udvariasság kíséretében, az eladó, mint később kiderült, a tulajdonos, elmagyarázta, hogy ezek mi célt szolgálnak, mi a japán tradicionális ruházatban a szerepük. Megtetszettek és udvariasságból is megvettem ezt a három figurát. (Itt jegyzem meg, hogy az alábbi képek között ezekből kettő is szerepel.) Mint később nyilvánvalóvá vált, viszonylag olcsón jutottam hozzá. Ezek voltak első netsukéim (magyarosan írva necuke¹). Ez késztetett arra, hogy utána nézzek, olvassak ezekről a különleges faragványokról.

Az alábbiakban néhány kép kíséretében megpróbálom a kedves olvasókat röviden szóban és képekben ezekkel a különlegességekkel megismertetni. Nem vagyok nagy netsuke-gyűjtő, mindössze húsz egynéhány darabom van (elsősorban 19–20. sz. eleji), vannak európai gyűjtők, akiknek többszáz volt tulajdonukban, erre később még kitérek.

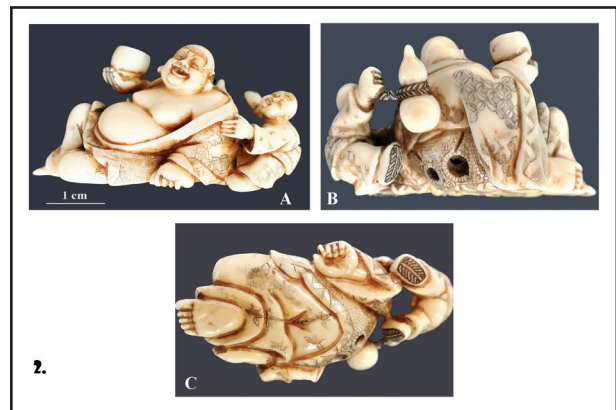
A hagyományos japán öltözködési kultúrában a 17. sz. második felétől egészen a 19. sz. közepéig a férfiaknál hagyományossá vált kis tárgyaknak az övben (obi) való viselése, ezen tárgyak megtartása, elvesztés elleni védelme. Ezt a célt szolgálták a netsukék (a később tárgyalandó) inróval egyetemben. Ez maga után vonta egy kifinomult iparművészeti ág, a miniatűr „szobrocskák” készítésének fejlődését.

A japán ruházat legismertebb darabja a kimonó. Ennek különösen szép, igen jellegzetes formáját viselték, illetve viselik még ma is a japán nők, különleges szépségét adja a széles, hátul nagy masniban összekötött öv. A kimonó hosszú ujjá egy szélesebb részben végződik, mely alkalmas viszonylag kis tárgyak elhelyezésére, mintegy zseb helyett. A férfiak hagyományos öltözeté egyszerűbb szabású, köntös szerű (haori), melyet a nőinél sokkal vékonyabb öv fog össze. Ehhez az övhöz erősítettek, kötöttek kisebb-nagyobb tárgyakat, személyes holmikat (pl. kisebb erszényeket, ékszertartókat, pecsétet, gyógyszeres dobozokat).

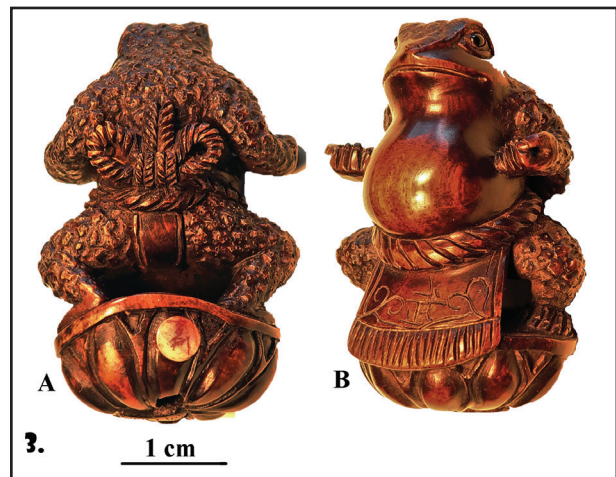
A 18. sz. viszonylag békésebb időszakot hozott Japánban, és ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a képző- és iparművészet igen gyorsan, nagymértékben tovább fejlődjön. Ami azt is eredményezte, hogy az



1. kép. Szirén csigával, rózsafa, fekvő alak. A: felülnézet, B: alulnézet (feltehetőleg európai másolat, melyet Japánban értékesítettek).



2. kép. Pityókás ember, hátán kicsi gyerekekkel és kulccsal, elefántcsontcsont. Ülő figura. A: előlnézet, B: hátulnézet, C: alulnézet.

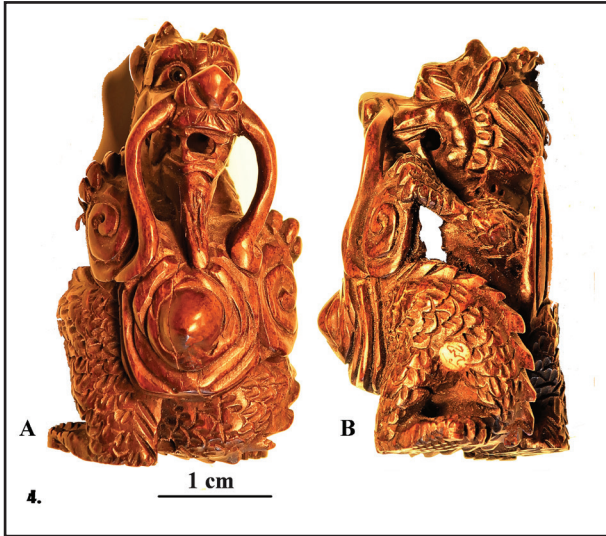


3. kép. Béka, puszpángfa. Álló. A: hátulról látszik világos színben a faragó mester pecsétje (jegye), B: előlről.

övhöz nem kötötték hozzá a tárgyakat, hanem azokat zsinórra fűzték, és a zsinór végét egy kisebb „akadályra”, a netsukéhez rögzítették. Ezt átfűzve az övön megakadályozta a tárgy kiesését, elvesztését (13. kép).

A netsukék igen sokfélék lehetnek, a piskóta-fánk szerű alaktól a valóság alakok, pl. állatok, jelenetek ábrázolásáig, vagy mitológiai lények, csillagképek elvont formájának ábrázolásáig.

¹ Ejtisd: necke



4. kép. Ülő sárkány, fa. Álló faragvány, cseresznyefa. A: előlről, B: oldalról.



6. kép. Idős férfi, hátán kezében halat tartó fiatal asszonnyal, elefántcsont. A: előlnézet, B: hátulnézet

Méretük meghatározó, mintegy 3-6,5 cm hosszúságú, 2-5 cm szélességű kis „szobrocskák”. Anyaguk fa, elsősorban puszpángfa, rózsafa, mahagóni, cseresznyefa, szilvafa. A fa netsukékkel párhuzamosan, kissé később a 18. sz. elejétől a csont, különösen a jól faragható elefántcsont is képezte ezek anyagát. A fából készülteket festették, esetleg a fát előzetesen pácolták. A csontot is festették, egyes területeket árnyékolták, ezzel is kiemelve a mondanivalót, jeleneteket rajzoltak rájuk. A faragás befejezése után kezdődött a fényezés selyempapírral, vagy kézzel. Egy-egy figura elkészítése több hétig tartott. (Tudomásom szerint az utolsó évtizedekben új netsukét már alig készítettek.)

Azt lehet mondani, hogy a 17–18. sz. első felében a netsukék szinte olyan fontos részei voltak a ruházatnak,



5. kép. Tengeri állatok (rák, csiga, polip) lótusszal és tavirózsával, mahagóni. A: előlről, B: oldalról.



7. kép. Kezében madarat tartó, meditáló erdei remete, kosárral, faárnyékban, elefántcsont. A: előlről, B: hátulról.

mint a gombok. Az öltözékhez, különösen az ünnepi ruházathoz ez feltétlenül hozzá tartozott. Ugyanakkor aki csak tehetett, törekedett arra, hogy minél szebben faragott, minél díszesebb netsukét viseljen, annak ellenére, hogy azt gyakran a ruha fodrai, hajlatai részben, vagy egészében eltakarták. Ezáltal kialakult egy olyan iparos réteg, amely ezen tárgyak készítésével foglalkozott. Ebben az időszakban a netsukékhoz tartozó tárgyak, tehát amelyeket rögzíteni voltak hivatottak, készítése nagyot fejlődött, pénzeszacskók, dohánytartók (18. sz. második felétől), és kis több részből álló dobozkák (inró) mintegy melléktermékeként jelentek meg a netsukék, de ugyanannak a mesternek a kezéből. Az inró több kisebb egymással anyagában és motívumokkal igen szorosan összefüggő darabból áll (11, 12. képek). Hozzá tartozik egy kisebb, mogyorónyi, gyöngyszem nagyságú faragott golyó (odzsime), melyen áthúzzák az inró két oldalán levő kis csatornába befűzött zsinórt, amit végül a netsukéhez rögzítenek. Fontos volt, hogy a netsuke stílusában is kövesse az inró, de az anyag más is lehet. Pl. ha az inrón állat motívumok voltak, akkor a hozzá tartozó netsuke is állatot ábrázolt.

A 18. sz. vége felé kialakult egy olyan faragó mesterekből álló réteg, melyek csak netsukék készítésével foglalkozott. A 19. sz. elején már több mint egyezer hivatásos netsuke készítő volt Japánban. Ennek ellenére a



8. kép. Teknősbékán ülő férfi, hátán kulcsot tartó gyermekkel, elefántcsont. Oldalnézet.



9. kép. Tekeredő sárkány részlet. Farkának alsó, hátsó részében a necukét készítő mester jele látható, mahagóni.



10. kép. Halász, vállán hallal, mamutcsont. Felülnézet.

netsuke kezdte elveszíteni eredeti funkcióját, és fokozatosan iparművészeti, eladásra szánt tárggyá vált. Ez különösen akkor következett be, mikor az 1850-es évek után



11. kép. Inró. A: inró dobozai, B: zárfigura, C: netsuke.



12. kép. A 11. képen látható inró szétnyitva.



13. kép. Az inró viselése a hagyományos japán férfi öltözéken. A: a biztosító netsuke, B: Inro a zárófigurával. Az összekötő zsinór az öv alatt átfűzve.

Japán nyitott a világ felé, turisták és érdeklődők, nem utolsósorban műkereskedők nagy száma jutott el az országba. Európában kialakult az ún. Japonism, ami bármilyen japán műtárgy utáni érdeklődést, és természetesen eladásának nagy hasznát jelentette. A régebbiek árai ma akár több ezer euró is lehet (17. sz. – 18. sz. eleje). Meg kell azonban jegyezni, hogy a minőség annyiban

változott, hogy sokkal több apró részletet, igen finom megmunkált faragást tartalmaztak ezek a már-már tömegcikké váló figurák is. Mint említettük, voltak európai gyűjtők, kiknek több száz netsukéjük volt.

Hazánkban a netsukét elsősorban Hopp Ferenc hozta divatba, de viszonylag kevesen gyűjtötték, mert kereskedelmi áruk nagyon magas volt. Hopp Ferenc gyűjteménye egyébként több mint száz darabból állt, melyet igen gondosan őriz a róla elnevezett múzeum. 2000-ben Cseh Éva muzeológus rendezésében ezek nagy részét kiállításban bemutatták.

Javasolom az érdeklődőknek, ha tehetik, látogassanak el a múzeumba, és gyönyörködjenek a japán iparművészet remekeiben.

A képek a szerző gyűjteményéből készültek. A fényképek készítésénél Drimmer György működött közre.

Köszönetnyilvánítás. A szerző hálás köszönetét fejezi ki Dénes Mirjam muzeológusnak (Hopp Ferenc Kelet Ázsiai Múzeum) értékes javaslataiért, tanácsaiért.

ORVOSOK MESÉLIK

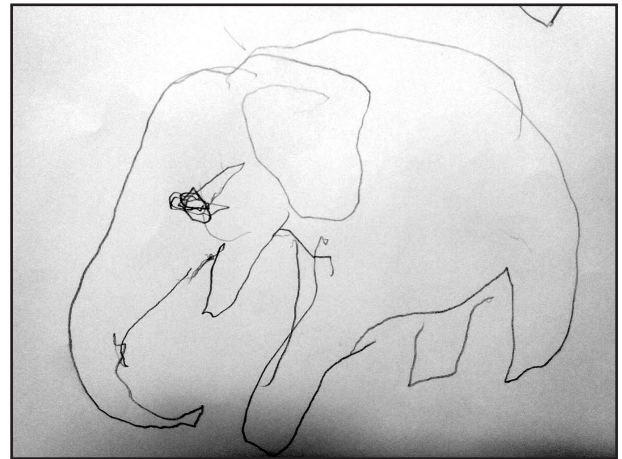
Elefánt

Osváth János dr.

Meghalt egy barátom. Karcival gyerekkorunk óta ismertük egymást. Én voltam a háziorvosa az utolsó évtizedben. Amikor stabil volt az állapota, sok munkám nem volt vele, havonta felírtam a folyamatosan szedett gyógyszerait. Mivel közel laktunk egymáshoz, ezt egy esti beszélgetéssel összekapcsolva oldottuk meg, többnyire az én lakásomban, egy csésze tea mellett. Az emberek általában azt szeretik, ha a recepteket három hónapra megkapják. Bevallom, önző voltam, mindig csak egyhavi adagot írtam fel. Nem akartam lemondani a havi egy „dumapartiról”. Barátom hatalmas intelligenciával rendelkezett, csak rá jellemző, sajátos szelíd iróniával fejtegette nézeteit minden gyönyörű és szörnyű dologról, ami szóba került. Ünnepi esemény volt vele beszélgetni.

Másfél évvel ezelőtt agyi érelzáródást kapott. Jobb oldala megbénult, beszélni nem tudott többé. Ráadásul a beszéd megértésének képessége is sérült. Felesége odaadó ápolásának köszönhetően még másfél évig élt, egy darabig lassan javulgatott is, de értelmes kommunikációra továbbra sem volt képes. Felesége az első napoktól fogva a fülére biggyesztette a fülhallgatót, a zenelejátszóból körülvette őt a klasszikus zene, ami az ő legigazibb világa volt mindig. Úgy láttuk, úgy hittük, hogy eljutott hozzá.

Barátom gyerekkora óta remekül rajzolt. Felesége papírt tett elé, az épségben maradt, de eleve suta bal kezébe ceruzát adott. A papíron egy jámbor tekintetű, tökéletes arányokkal, magabiztos vonalvezetéssel megrajzolt óvatosan lépegető elefánt jelent meg.



Karcsi üzent nekünk!

No comment, mondhatnám, a látvány magáért beszél. De azért kérdezzük meg magunktól: tudjuk-e, gondolunk-e rá, hogy a hűdötten bámuló beteg sérült agyában egy színpompás emberélet élményvilága zajlik továbbra is, ki tudja milyen szinten, bezárva a kommunikációs képtelenség börtönébe? Hogy sok mindent felfog a külvilágból, talán megérti azt is, amit nem volna helyes előtte kimondani? Biztonsággal kimondhatja-e bárki, hogy már csak egy értéktelenül tengődő lényt látunk? Ezt nyomatékosan tanítani kellene az orvostanhallgatóknak, jövőendő ápolóknak. Sőt, talán már az iskolás gyerekeknek is, az Árpád-ház és a Pythagoras-tétel mellett, hiszen holnap majd idős hozzátartozóik gondját fogják viselni.

Barátom humoros elefánt-rajza példaértékű, helyet érdemelne a szemléltető oktatásban.